

თინა იველაშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო, ახალციხე

მესხური საოჯახო ნივთი ფეშხუმი

მოკლე შინაარსი

ქართული პურობისათვის განკუთვნილი იყო საგანგებო მრგვალი ფორმის სატრაპეზო მაგიდები სათანადო აღჭურვილობებით, რომელთა სახელწოდებებიც წერილობით წყაროებში ნაირგვარი ტერმინოლოგიითა ცნობილი (ფეშხუმი, ტაბლა, ტრაპეზი, ტაბაკი, ლანკანი, ხონჩა, სუფრა და ა. შ.). სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მთელ რიგ რეგიონებში (შავშეთი, სამცხე-ჯავახეთი, კოლა-არტაანი, ტაო, კლარჯეთი) საუზმის, სადილისა თუ ვახშამის სუფრა ფეხდაბალ ტაბლაზე იშლებოდა, რომელსაც მოსახლეობა დღემდე ფეშხუმის სახელით მოიხსენიებს.

საინტერესოა ის გარემოება, რომ საეკლესიო ინვენტარებში იმავე სახელწოდებით მოიხსენიებენ ძვირფასი ლითონის სადგარიან პატარა ლანგარს, რომელზედაც ლიტურგიის დროს სეფისკვერებს კვეთენ.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ იგი მნათობთა თაყვანისცემის სიმბოლურ გააზრებას უკავშირდება. ფეშხუმის მრგვალი ფორმა შეიძლება პურობის ხასიათით იყოს შეპირობებული, რომლის უშუალო დანიშნულებაა თანამესუფრეთა შორის ისეთი ლოკალური წრე შეიქმნას, რომელიც მათ ერთმანეთთან დაახლოებს.

საკვანძო სიტყვები: პურობა, ფეშხუმი, ტაბლა, ცარგვალი, სიმბოლო.

Tina Ivelashvili

*Doctor of History, Professor, Samtskhe-Javakheti State University,
Akhaltzikhe, Georgia*

MESKHETIAN HOUSEHELD ITEM PESHKHUMI

Abstract

In most region of Georgia (Samtskhe-Javakheti, Tao-Klarjeti, Shavsheti, Kola-Artaani, Adjara) the family breakfast, lunch and supper were served in ordinary round table, which is called now days like Peshkhumi. It was made by one wooden peace, rarely it was made from one board which had two cross formed legs with 30 cm high. The name Peshkhumi is used in the Christian churches valuable metal round dish having ritual meaning. In Georgian “Peshkhumi _ low round plate used during servicing together with cruet. On the Peshkhumi the sacrifice holy bread is situated. Peshkhumi symbolize the place where saint Maria invited the Christ after giving him a birth and also symbolize the cemetery of the Christ”. According scientific view, round ritual plate called Peshkhumi connected to the astral being worship (The Sun and The Moon) period. As we think the round form of the sacral plate is connected to the character of the having bread together, it was symbolizing the local circle between parties which means the close relation and equality. It is still un known how the origin is the Peshkumi comes, from household item or vice versa.

Key Words: the Peshkumi, round table, breakfast, lunch.

მსჯელობა. საქართველოში სხვადასხვა მოყვანილობის ტრადიციული სუფრების ნაირგვარობა დასტურდება. გასული საუკუნის 60-იან წლებამდე სამცხე-ჯავახეთში ძირითად საცხოვრებელ კომპლექსს მიწურბანიანი ოდა და დარბაზი წარმოადგენდა. საძინებელი ტახტი ე.წ. საქვე ძირითადად ხის სქელი (დაახლოებით 5-8 სანტიმეტრის) გრძელი ფიცრებისაგან ძირითადად ოდაში იყო მოწყობილი. საქვე ბუხრის მარცხენა და მარჯვენა მხარეს კედლების გასწვრივ სიგრძივ იყო გამართული შემოსასვლელამდე. მასზე სადამოთი დასაძინებლად ერთდროულად ორი-სამი ხელი ლოგინი იშლებოდა (გააჩნდა ოჯახის წევრთა რაოდენობას). დღისით საქვე სკამის მაგივრობას

ეწეოდა. საუზმის, სადილისა თუ ვახშმის სუფრა მასზე დადგმულ ფეშხუმზე იშლებოდა, ირგვლივ შემოუსხდებოდნენ. მის გარშემო ერთდროულად შვიდი-რვა ადამიანი ჯდებოდა. მოკლედ, ფეშხუმი დღევანდელი მაგიდის ყველა ფუნქციას ასრულებდა.

ფეშხუმი

რაც შეეხება დღევანდელ მაგიდასა და სკამებს, ეს საოჯახო ინვენტარი 60-იანი წლებიდან იკიდებს ფეხს, როდესაც თანამედროვე საცხოვრებელი ბინების მშენებლობა მასიურად დაიწყო (მიუხედავად ამისა, ზოგიერთ ოჯახში იშვიათად, მაგრამ დროდადრო კვლავ იყენებენ ფეშხუმს, მაგრამ არა როგორც სასადილო მაგიდას).

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მთელ რიგ რეგიონებში (შავშეთი, სამცხე-ჯავახეთი, კოლა-არტაანი, ტაო, კლარჯეთი) საუზმის, სადილისა თუ ვახშმის სუფრა ამ ფეხდაბალ ტაბლაზე იშლებოდა, რომელსაც მოსახლეობა დღემდე ფეშხუმის სახელით მოიხსენიებს. თ. სახოკია მთიან აჭარაზე საუბრისას აღნიშნავს: „აქვეა დარჩენილი ძველი, საღმრთო სიტყვა, რომელიც საქართველოში სხვაგან არ იხმარება, ანდა ჩვენ მაინც არ გაგვიგონია. ეს გახლავთ საეკლესიო ნივთის ფეშხუმის სახელით გაკეთებული ხის ჭურჭელი, რომელიც სუფრის ალაგას იხმარება და სახელიც ფეშხუმი ჰქვია - მრგვალია, როგორც ფეშხუმი და იმასავით მრგვალი ფეხი აქვს შუაზე, დიამეტრი ზოგს ორიდან სამ მეტრამდე აქვს“ (სახოკია, 1985: 150)“. ფეშხუმის სწორედ ეს სახეობაა შემონახული ტაოში. ტაბლის ამ

ერთ კონკრეტულ ნაირსახეობას, რომელსაც ჯვრის ფორმის სადგამი ამკობს, მოსახლეობა დღესაც ფეშხუმს უწოდებს.

ქართული ენის განმარტებითი სიტყვარებიდან მხოლოდ ჯავახურ ლექსიკონებში გვხვდება ეს სიტყვა განმარტებული როგორც საოჯახო სამხარეულოს შემადგენელი ნივთი. „ფეშხუნი (//ფეშხუმი, ფეშხუნი//ფეხშუმი), დაბალფეხიანი მაგიდა, მრგვალი ფორმის, მეტწილად“ (ბერიძე, 1981: 129).

„ფეშხუმი, ფეშხუნი, ფეხშუნი, ფეხშუმი დაბალი მრგვალი მაგიდა. ფეხებად (სადგამად) ჯვარედინად დაკრული ფიცრები აქვს, ტახტზე იდგმება და გარს შემომსხდარნი მასზე პურობენ“ (ზედგინიძე, 2014: 229). ასეთი ტიპის მრგვალი მაგიდა საქართველოში ყველგან იყო გავრცელებული. მთხრობელთა მითითებით „მას ძირითადად ფიცრებისაგან კრავდნენ, ზოგი კარგი ხელოსანი ერთი მთლიანი ხისგანაც გამოთლიდა, თუ საჭირო მასალა ექნებოდა.“

ივ. ჯავახიშვილის ცნობით, „ქართული პურობისათვის განკუთვნილი იყო საგანგებო სატრაპეზო მაგიდეები სათანადო აღჭურვილობებით, რომელთა სახელწოდებებიც წერილობით წყაროებში ნაირგვარი ტერმინოლოგიური ერთეულითაა ცნობილი: ფეშხუმი, ტაბლა, ტრაპეზი, ტაბაკი, ლანკანი, ხონჩა, სუფრა და ა.შ. საინტერესოა ის, რომ ამ ნაირგვარი სატრაპეზო მაგიდების რიცხვში სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს დაბალ სამფეხა, ძირითადად, წრიული ფორმის მაგიდეებს. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ იგი მნათობთა თაყვანისცემის სიმბოლურ გააზრებას უკავშირდება. ფეშხუმის მრგვალი ფორმა შეიძლება პურობის ხასიათით იყოს შეპირობებული, რომლის უშუალო დანიშნულებაც თანამოსუფრეთა შორის ისეთი ლოკალური წრე შეიქმნეს, რომელიც მათ ერთმანეთთან დაახლოებს. ხალხური შეხედულებით, სივრცით განზომილებაში ეს წრე არ უნდა დაირღვეს“ (ჯავახიშვილი, 1982: 31-34).

სამხრეთ საქართველოს მოსახლეობაში ფეშხუმისაგან განსხვავებით ცოტა სხვაგვარი დატვირთვა გააჩნდა ტაბაკს. ქართულ სიტყვარებში ტაბაკი განმარტებულია როგორც „ხის მრგვალი (წრიული) ფორმის“ სუფრა.

ფეშხუმის სახელწოდებით მართლმადიდებლურ ეკლესიებში ერთ-ერთი აუცილებელი საეკლესიო ძვირფასი ლითონისაგან (ოქრო ან ვერცხლი) დამზადებული მრგვალი დაბალ ფეხიანი თეფში იყო და დღესაც არის, რომელზედაც გარკვეული რიტუალი ტარდება. იგი სხვადასხვა საეკლესიო სიტყვარებში შემდეგნაირადაა განმარტებული: „**ფეშხუმი** – დაბალფეხიანი თეფში, რომელიც იხმარება ღვთისმსახურების დროს ბარძიმთან ერთად. ფეშხუმზე აწყობენ ტარიგს – ნაკვეთ სეფისკვერს. ფეშხუმი სიმბოლურად აღნიშნავს ბაგას, სადაც ღვთისმშობელმა მაცხოვარი მიაწვინა შობის შემდეგ და მაცხოვრის საფლავს. აღნიშნული სარიტუალო ჭურჭელი ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში საკმაოდ ადრეული ხანიდან (დაახლოებით მეექვსე საუკუნიდან მაინც) ჩნდება. ამას გვაფიქრებინებს არსებული წერილობითი წყაროები.

საეკლესიო ოქროს ფეშხუმი

ასე მაგალითად: როდესაც „ფარსმან მეფემ ღირს მამას ჰკითხა, თუ რა სჭირდებოდა უდის აბანოსთვის, წმიდა შიომ უპასუხა: „უფალო მეფე! გულნი მეფეთანი ხელთა შინა ღვთისათა არიან, ვითარცა რა ჯერ გიჩნს, ჰყავ“. მეფემ უდაბნოში ეკლესიის ასაშენებლად დიდძალი საფასე, ოთხი დაბა, ბარძიმ-ფეშხუმი, ოქროს ჯვარი და მშვენივრად შემკობილი მეფე ვახტანგ გორგასლისეული სახარება შესწირა.

ზოსიმე კუმურდოელის წარწერა ტაძრის სამხრეთ ფასადზე: „სახელითა ღმრთისაჲთა მე, ზოსიმე კუმურდოელმან შევმოსე საკურთხეველი, ბარძიმ-ფეშხუმი, ჯუარი და შევამკე

ხატი ღმრთაებისად ჳელითა დავითისაჲთა. დაუდევ სალოცველად ბვზობისა კირიელისონითა; დეკანოზი შეუსუენებდეს წმიდასა სამებობისა შესუენებითა. კრულია ამით ხატითა, ვინ შეუცვალოს“ (ქსე, ტ. 6, 1983: 71).

რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების ძეგლისწერა, კანონი 6: **სამღვდელო ჳურჳლის და ღმრთისადმი შეწირულ სიწმინდეთა შესახებ**, როგორცაა ბარძიმ-ფეშუმე, სამწერობელი, ყოველივე ეკლესიისთვის შეწირული და ერთხელ ღმრთისათვის მიცემული ოქრო, ვერცხლი, თვალ-მარგალიტი, მინა, სტავრა, სირმით ნაქსოვი, სპილენძი, რკინა, ხე, თიხა, ქვა, - ვადგენთ წმინდა კანონთა მიხედვით, რომ არავის მიეცეს მათი ხმარების უფლება, ტყვეთა გამოსახსნელადაც კი, გინდ უქმად და უხმარად ეწყოს და ფებით სათელად ეყაროს ეკლესიის საგანძურში. ხოლო თუ ვინმე გაბედავს მათ ხმარებას ეკლესიის გარეთ, გარდა იმ საჭიროებისა, რისთვისაც ეს ნივთები დაწესებულია და რა სახითაც ეკლესიის სამსახურებლად ან საკურთხევლისთვის შექმნილია, მას მოელოდეს ამქვეყნად ბაბილონელთა მეფის ბალტაზარისა და ანანიას და საფირას სასჯელი, ხოლო იმ ქვეყნად საუკუნო ცეცხლი, გამზადებული ეშმაკებისა და მათი ანგელოზებისთვის“ [დიდი სჯულის კანონი, 1975: 443].

შემოქმედის მონასტერი ერთ-ერთი უმდიდრესი იყო, სადაც დავანებული იყო უნიკალური ხატები და უძვირფასესი საეკლესიო ნივთები. „ვახტანგ გურიელის მეუღლემ თამარ ათაბაგმა ეკლესიას შესწირა **ღვთისმშობლის ხატი**. ვახტანგი და მისი მეუღლე იხსენიებიან ზარზმის ტაძრის წარწერაში (1572 წ.). ასევე საინტერესოა ვერცხლის ხატი, რომლის მინაწერში მოხსენიებულნი არიან **მამია II გურიელი** და მისი მეუღლე თინათინი, ასევე ოქრომჭედელი ივანე წიქარიძე. წარწერა 1601 წლისაა. ასევე მონასტერში შენახული იყო სოფელ გოგიეთიდან გადმოსვენებული წმინდა დემეტრეს მოოქროვილი ვერცხლის ხატი, წმინდა გიორგის ხატი ამაღლებიდან, წმინდა გიორგის ოქროს ხატი. საეკლესიო ინვენტარიდან აღსანიშნავია ნიკოლოზ შემოქმედელის განახლებული ოქროს ბარძიმი 46 ძვირფასი ქვით, **ოქროს ფეშუმე**, ოქროს მასიური დაფარნა. ეკლესიაში ინახებოდა ღვთისმშობლის ხატის მოოქროვილი კუბო, რომელიც ვინმე გიორგი კავკასიძეს მოუქმედინებია.

XVI-XVII საუკუნეში შემოქმედში თავი მოიყარა მესხეთის ზარზმის უძვირფასესმა ნივთებმა. მათ შორის იყო ქართულ ხატებს შორის უძველესი, 886 წლით დათარიღებული **ფერისცვალების ხატი**. ზარზმიდან გადმოსვენებული მეორე ხატი იყო ლაკლაკიძეების ღვთისმშობლის ხატი – XI საუკუნის ქართული ოქრომჭედლობის შედეგია; ასევე 1008 წლის ვერცხლის ფირფიტა, თამარ ხურციძის შეწირული ღვთისმშობლის ოქროს ხატი 87 ძვირფასი თვლით, გაბრიელ ხურციძის შეწირული ვერცხლის ჯვარი, მაცხოვრის ფერისცვალების ოქროს ხატი, ვერცხლის ბარძიმი **ორი ფეშხუმით**. სამცხე-საათაბაგოს სხვა ეკლესიებიდან შემოქმედში გადმოუსვენებიათ მოოქროვილი ვერცხლის ჯვარი, ღვთისმშობლის ოქროს ხატი 32 ძვირფასი თვლით, მღვდელმთავრის კვერთხი 117 ძვირფასი ქვით, ღვთისმშობლის მოოქროვილი ვერცხლის ხატი, რომელიც ქაიხოსრო გურიელს 700 მარჩილად შეუძენია და სამცხიდან გურიაში გადაუსვენებია (თაყაიშვილი, 1907: 37-41).

მკვლევართა გარკვეული ნაწილის შენიშვნით, წარმართული სარწმუნოების სიმბოლოები სიცოცხლის ხე და ჯვარი, ქრისტიანულ სარწმუნოებას თავისი მოძღვრების გადმოსაცემად წარმართული რელიგიიდან უსესხია, რის შედეგადაც ხე და ჯვარი, ფეშხუმი მოგვევლინენ ადრექრისტიანულ სიმბოლოებად.

საერთოდ, „საქართველოში სხვადასხვა მოყვანილობის ტრადიციული სუფრების არსებობა დასტურდება. ტაბლა-ტაბაკის სახელით დამკვიდრებული მრგვალი სუფრა ავეჯის ერთ-ერთ სახეობას წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს მთიანეთში ტაბლა მიცვალებულის „სულის მოსახსიენებელის“ საკურთხსაც ეწოდება. აქედან გამომდინარე, ჩანს, რომ ტაბლა ძველი რწმენა-წარმოდგენების საფუძველზე შექმნილი გარკვეული მოყვანილობის (უმეტესად მრგვალი) დგამი იყო, რომელზეც მიცვალებულის „სულის მოსაგებებელ“ სანოვაგეს - „საკურთხ ტაბლას“ ალაგებდნენ. საკურთხისა და ამავე სახელით ტაბლის მოხსენიებას გარკვეული აზრობრივი დატვირთვა ჰქონდა. შესაძლებელია ტაბლების მრგვალი მოყვანილობა ციურ მნათობთა შესახებ არსებულ რელიგიურ წარმოდგენებთან იყოს დაკავშირებული, ეს გარემოება კი გვაფიქრებინებს,

რომ ტაბლათა ფორმა - სიმრგვალე უმველესი რწმენა-წარმოდ-გენებიდან იღებს სათავეს და, რომ სუფრად ხმარებული ტაბლის ფორმაც ასტრალურ მსოფლმხედველობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული (ქართველები, 2018: 338).

ტაბლა

სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით, ტაბლა არის „ფიცრის სუფრა ფეხადი“ (ს.-ს. ორბელიანი, 1948: 132) „სინის მსგავსი ხის ჭურჭელი სანოვავის დასაწყობად. ახალი წლის წინა საღამოს ტაბლას გავაწყობდით. ახალი წელი რომ გათენდებოდა, ოჯახის მეკვლე სანოვავით გაწყობილი ტაბლით ხელში გავიდოდა გარეთ. სახლს შემოუვლიდა და მერე ერდოდან ბედის ქადას ჩამოაგდებდა სახლში. მექორწილეები რომ შემოვიდოდა სოფელში, მოკეთე ვინც იყო, თავის კარზე ტაბლას გადააგებებდა“ (ზედგინიძე, 2014: 261-262). ტაბლა ოჯახის ახალგაზრდა ქალს ეჭირა ხელში, რომელზედაც ხილი, ტკბილეული და სასმელი იყო. მექორწილეები შეჩერდებოდნენ, ქორწილის მამა მასპინძლის მიერ მიწოდებულ სასმისს, სავსე ჭიქას აიღებდა, ოჯახს დალოცავდა, სასმელს დალევდა, ტაბლიდან აღებულ ლუკმას დააყოლებდა და მექორწილეები გზას გააგრძელებდნენ. მოგვიანებით ჭურჭელი და რიტუალიც იგივე დარჩა, მხოლოდ ტერმინი ტაბლა სუფრამ ჩაანაცვლა.

რაც შეეხება ტაბაკს, გ. ბერიძის მითითებით, „ტაბაკი (არაბ.) მთლიანი ხისგან ჩარხით ან ხელით გამოთლილი მრგვალი და ბრტყელი ჭურჭელი სინის მსგავსი. პურსა და საჭმელს აწყობენ, მისართმევი ჭურჭელია.“ ამ დანიშნულებით

ტაბაკი უკვე მეთორმეტე საუკუნიდან იხსენიება. „ვეფხისტყაოსანში“ არაერთგან არის ნახსენები: „კვლა მოაქვს ერთი ტაბაკი, მძლედ საჭერავი ხელისა. ავთანდილისთვის ლომისა ძღვენი ფრიდონის ქველისა. იგი ტაბაკი სავსეა მარგალიტითა მსხვილითა“ (რუსთაველი, 1986: 261-262). ხოლო „ტაბლა საწესო სუფრა მიცვალებულის სულის მოსახსენიებლად. სუფრას გააწყობდნენ, ზედ დაალაგებდნენ პურებსა და ნაზუქებს, სხვადასხვა ხილეულს, საჭმელს, ტანისამოსს და სხვა. მღვდელი აკურთხებდა“ (ბერიძე, 1981: 121).

როგორც ვხედავთ, დანიშნულების მიხედვით აქ მოტანილ სახელწოდებებს (ფეშხუმი, ტაბლა, ტაბაკი) შორის საკმაოდ დიდი სხვაობაა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გასული საუკუნის 60-70-იანი წლებიდან ფეშხუმს ტერმინი მაგიდა-სუფრა ჩაენაცვლა, ხოლო ტაბლა-ტაბაკი ტერმინოლოგიურად და დანიშნულებითაც დღემდე უცვლელადაა შემონახული.

დასკვნა. წრიული ფორმის საოჯახო და სარიტუალო ჭურჭელი ფეშხუმის სახელწოდებით, საერთოდ, მნათობთა (მზის და მთვარის) თაყვანისცემის საკრალურ წარმოდგენებს უკავშირდება. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ საოჯახო სატრაპეზო და სარიტუალო ფეშხუმის წრიული ფორმა, უპირველეს ყოვლისა, თვით ტრაპეზის ხასიათით უნდა იყოს განპირობებული. კერძოდ, თანამესუფრეთა შორის ისეთი ლოკალური წრის შექმნა, რომელიც სივრცით განზომილებაში მათ ერთმანეთთან დაახლოებას და თანასწორობას განაპირობებდა.

ფეშხუმ მაგიდების ერთ-ერთი თავისებურება ის არის, რომ ისინი წრიული ფორმისანი არიან, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების მიხედვით, მნათობთა (მზის და მთვარის) თაყვანისცემის საკრალურ წარმოდგენებს უკავშირდება (ბარდაველიძე, 1953: 9). „მაგიდების წრიული ფორმა უპირველეს ყოვლისა თვით ტრაპეზის ხასიათით უნდა იყოს განპირობებული. მისი უშუალო პრაქტიკული დანიშნულებაა შეიქმნას თანამესუფრეთა შორის ისეთი ლოკალური წრე, რომელიც მათ ერთმანეთთან დაახლოებს და რომელიც, ხალხური რწმენა-წარმოდგენების თანახმად სივრცით განზომილებაში არ უნდა დაირღვეს“ (გოცირიძე, 2007: 281).

ჯერჯერობით ვერ ხერხდება დადგენა იმისა, ღვთისმსახურებაში ფემხუმის სახელწოდებით ფეხდაბალი ტაბლა საყოფაცხოვრებო რიტუალიდან გადავიდა საღვთისმსახურო რიტუალში თუ, პირიქით, ღვთისმსახურებიდან საოჯახო ტრადიციებში. თუ ვაღიარებთ იმ ფაქტს, რომ ქრისტიანობამდე საოჯახო ტრაპეზი და მისი ერთ-ერთი ძირითადი ატრიბუტი ფემხუმის სახელწოდებით, თავისი წრიული ფორმით მნათობთა (მზის და მთვარის) თაყვანისცემის საკრალურ წარმოდგენებს უკავშირდება, ადვილი შესაძლებელია ეს სატრაპეზო ჭურჭელი თავისი სახელწოდებით ქრისტიანობაში ქართველი ხალხის საოჯახო ყოფიდან იყოს შესული. ამას გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ წარმართული რელიგიის ქრისტიანულ სააზროვნო სისტემაში კონსტრუირება, ძირითადად, განპირობებულია მდიდარი და მრავალმხრივ განვითარებული ქართული წარმართული კულტურით, რომლის ტრადიციებსაც დაეშენა ქრისტიანობა. როგორც ჩანს, ქრისტიანობამ წარმართული რელიგიიდან ისესხა მისთვის საჭირო, მნიშვნელოვანი მოტივები, რომლებიც ქრისტიანულად გადაიაზრა და საჭირო ინტერპრეტაცია მისცა. ისტორიაში ამგვარი ქმედების არაერთი ფაქტი არსებობს.

ლიტერატურა:

აბულაძე, 1973: ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.

ბერიძე, 1981: გ. ბერიძე, ჯავახური დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ., 1981.

გოცირიძე, 2007: გ. გოცირიძე, კვების ხალხური კულ-ტურა და სუფრის ტრადიციები საქართველოში, თბ., 2007.

დიდი სჯულის კანონი, 1975: დიდი სჯულის კანონი, თბ., 1975.

ზედგინიძე, 2014: გ. ზედგინიძე, ჯავახური ლექსიკონი, თბ., 2014.

თაყაიშვილი, 1907: ე. თაყაიშვილი, არხეოლოგიური მოგზაურობანი, ტფილისი, 1907.

შოთა რუსთაველი, 1985: შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, თბ., 1985.

სახოკია, 1950: თ. სახოკია, მოგზაურობანი, თბ., 1950.
სულხან-საბა ორბელიანი, 1966: სულხან-საბა ორბელიანი,
ლექსიკონი ქართული თბ., 1966.
ქართველები, 2018: ქართველები, თბ., 2018.
ქსე, 1983: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 6, თბ.,
1983.
ქსე, 1986: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 10, თბ.,
1986.
ქსე, 1983: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 6, თბ.,
1983.
ჯავახიშვილი, 1979: ივ. ჯავახიშვილი, თხზულებანი, ტ. 1,
თბ., 1979.

ფოტოების წყარო:

<http://karibche.ambebi.ge/skhvadaskhva/tsaukithkheth-patarebs/6141-es-unda-vicodeth.html>

<https://wordwall.net/resource/32666298/match-each-word-to-the-picture>